

**KICHIK MAKTAB YOSHI DAVRI BILISH JARAYONLARINI
RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI**

Embergenova Gawhar Karimbaevna

Nukus shahar 19-sonli maktab psixologi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada kichik maktab yoshi rivojlanishining psixologik xususiyatlari, bilish jarayonlari hamda ularni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari haqida ma'lumotlar berilgan, tahlil qilingan va tavsiyalar ishlab chiqilgan.*

Kalit so'zlar: *kichik maktab yoshi, bilish, diqqat, sezgi, xotira, tafakkur, xayol, idrok.*

Ontogenezda kichik maktab yoshi 6—7 yoshdan 9—10 yoshgacha bo'lgan davrni o'z ichiga oladi. Bu davrda bolaning psixikasi bilim olishga yetadigan darajada rivojlanadi. Bola har tomonlama maktabga psixologik jihatdan tayyorgarlik jadallik bilan boradi.

Bolaning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi ko'p jihatdan ularning maktabga tayyorgarlik darajalariga bog'liq. Bolaning maktabda o'qishga tayyorligi quyidagilarni o'z ichiga oladi [1.272].

- shaxsiy tayyorgarlik;
- intellektual tayyorgar
- harakat tayyorgarligi
- o'quv faoliyatiga tayyorgarlik.

Kichik maktab yoshiga yetganda bolada o'qish faoliyati ustunlik qila boshlaydi, bu yoshda bola "qilishni xoxlayman" motividan, "bajarishim kerak" motiviga o'tadi. Albatta bola maktab ta'limiga maktabgacha yosh davdidan boshlab tayorlana boshlaydi. Bolaning maktabga tayyorligi deganda yana bir jihat psixologik tayyorgarlik ham muhim ahamiyat kasb etadi. Maktab ta'limiga psixologik tayyorgarlik deganda, bolaning ob'ektiv va sub'ektiv jihatdan munosibligi, bilish jarayonlari bilan shaxs xususiyatlarining o'zaro mutanosibligi nazarda tutiladi. Aynan o'quv foliyatining muvaffaqiyatli bo'lishida ham bilish jarayonlarining normal rivojlanganligi muhim rol o'ynaydi

Bu davda bolalarning diqqati xuddi maktabgacha yosh davridagidek ixtiyorsiz diqqatning ustunligi saqlanib qoladi. Bolada asta-sekinlik bilan ta'lim jarayonida, dars mashg'ulotlari va uyga topshiriqlarni bajarish davomida ixtiyoriy diqqat rivojlana boradi. Psixologlar I-II sinflarda diqqat tashqi harakatlarni bajarishda barqarorroq, aqliy harakatlarni bajarishda esa barqaror emasligini aniqladilar. Diqqatning rivojlanishi uning hajmining kengayishi va uni taqsimlash qobiliyati bilan ham bog'liq. Idrokining o'tkirligi, aniq va ravshanlisi, esda saqlab qolish ya'ni xotirasining kuchliligi yaqqol namoyon bo'ladi. Bolalar maktabga etarlicha rivojlangan idrok jarayonlari bilan kelishadi: ular yuqori ko'rish va eshitish qobiliyatiga ega, ular ko'p shakl va ranglarga yaxshi yo'naltirilgan. Ammo birinchi sinf o'quvchilari hali ham ob'ektlarning

o'zlarida idrok etilgan xususiyatlar va sifatlarni tizimli tahlil qila olmaydilar. Idrokning ayrim turlari haqida gapirganda, shuni ta'kidlash kerakki, boshlang'ich maktab yoshida shakl, rang va vaqtning hissiy me'yorlariga yo'naltirish kuchayadi. Xotira ham beixtiyorlik bilan ajralib turadi. Bolaning faol faoliyatiga nimalar kiritilganligini, u bevosita nima bilan harakat qilganini, shuningdek, uning qiziqishlari va ehtiyojlari bilan bevosita bog'liqligini eslab qolish osonroqdir.

Yirik chet el va sobiq sovet psixologlari (J.Piaje, A.Vallon, J.Bruner, L.V.Zankov, D.B.Elkonin, P.Ya.Galperin, N.A.Menchinskaya, V.V.Davidov, A.Sh.Amonashivili, S.F.Juykov va boshqalar) tadqiqotlarining ko'rsatishicha, oqilona tashkil qilingan ta'lim jarayoni mazkur yoshdagi bolalar tafakkurini jadal sur'atlar bilan rivojlantiradi, aqliy imkoniyatlarini ertaroq ishga tushishga, ro'yobga chiqishga yordam beradi. Chunonchi, bolalar matematik, fizik, lingvistik, politexnik tushunchalarini o'zlashtiradilar, mustaqil ravishda uncha murakkab bo'lmagan masalalar, misollar tuzadilar, oddiyroq mashqlarni bajara oladilar, ijodiy va mahsuldor fikr yuritishga intiladilar.[2.113 b].

Kichik maktab Yoshida bolalarda o'qish faoliyatiga o'tsada biroq o'yin faoliyati ham o'z ahamiyatini yo'qotmaydi. Aynan o'yin texnologiyalaridan foydalanish orqali boshlang'ich maktab o'quvchilarining bilish jarayonlarini rivojlantirish mumkin. Boshlang'ich maktab yoshidagi o'yin faoliyati nafaqat maktab o'quvchilarining ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga, balki o'quvchilarning motivatsion va ehtiyojga asoslangan sohasini, fanlarni o'rganishga bo'lgan kognitiv qiziqishini rivojlantirishga qodir bo'lgan katta salohiyatga ega, bu esa barkamol shaxsning shakllanishi uchun juda muhimdir. Pedagogik faoliyatda o'yinlardan foydalanishning asosiy yondashuvlari bolalarning bilsih faoliyatdagi muammolarini bartaraf etishda o'yinlarning roli juda kattadir. To'g'ri tashkil etilgan o'yin faoliyati orqali rivojlanishdagi kamchiliklarni bartaraf etish, umumiy rivojlanish darajasini oshirish, kognitiv faoliyatni shakllantirishdagi kamchiliklarni qoplash imkoni mavjuddir. Quyida bilish jarayonlarini rivojlantiruvchi mashg'ulot va o'yinlarga misollar keltiramiz: "Suv, havo yer" mashg'uloti, Shulte jadvali, "Nima? Qayerda? Qachon?", "Mo'jizalar maydoni", "Qiziqarli muammolar kunlari", "Mutaxassislar turniri", "Zukkolar bellashuvi"; sayohat o'yinlari "Ertaklar yurtiga", "Berendey saltanatiga", "Do'st bilan tanish" o'yini, "Hayvonot bog'i" o'yini, "Nima yetishmayapti" o'yini "Takrorlang, xato qilmang", mashq "Xo'sh, taxmin qiling!", "Fantaziya mamlakati" o'yini, "Daraxtlar" o'yini.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Nishanova, Z.T. Rivojlanish psixologiyasi. Pedagogik psixologiya [Matn] : darslik / Z.T. Nishanova va boshq. — Toshkent: « O 'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati» nashriyoti, 2018. — 600 b.
2. E G'oziyev. Ontogenez psixologiyasi/darslik /.Tosbkent:"NIF MSH", 2020, 288 bet

3. Buldakova, T.V. Kichik maktab o'quvchilarining o'yin faoliyati uning rivojlanishi va moslashuvi omili sifatida / T.V. Buldakova // XXI asrning "Yosh avlod" IV Xalqaro Kongressi: psixologik salomatlikning dolzarb muammolari. – Kirov, 22.24.2009. – S. 215-219
4. Volkov, B. S. Kichik maktab o'quvchilari psixologiyasi: darslik. nafaqa / B. S. Volkov. – M.: Rossiya pedagogika jamiyati, 2002. – 176 p.
5. Vygotskiy, L. S. Ta'lim psixologiyasi / L. S. Vygotskiy. – M.: AST, 2010. – 678 b.